

EGY JOBBÁGYTELEK NYOMÁBAN: „PERPETUA RUSTICITAS” ALSÓREGMECEN A REFORMKORBAN

CSÍKI TAMÁS

A jobbágyok örökösödését és a jobbágytelek adásvételét a reformkori törvények részletesen szabályozták. Ingó és ingatlan vagyonuk – miként a nemességé – ősi, szerzett és közszerzeményi javakból állt, az utóbbiakról szabadon rendelkezettek (a közszerzemények a házastársakat fele-fele arányban illették), míg az ősi (örökölt) javaikban a fiúk és a lányok teljesen egyenlő mértékben részesülnek, minden ezzel ellentétes szokás vagy helybeli szabály „eltöröltetik”.¹ A telkek eladását az 1832–1836-os országgyűlés tette lehetővé, amely eladás a földesúr beleegyezésével és a szerződés jegyzőkönyvbe iktatásával vált érvényessé, az adásvételek a határrendezést nem akadályozhatták, és a törvény a jobbágyok által megszerezhető telkek számát is korlátozta.²

Ezek a törvények a jobbágyok tulajdonjogát és birtokképességét erősítették,³ illetve az öröklés rendjét és a telek eladását kívánták egységesíteni, továbbá a szóban kötött egyezségeket az írásba foglalt és jogbiztonságot nyújtó szerződésekkel felváltani. A változatos helyi szokásokat, valamint a szóbeliség és írásbeliség kombinációjának sokféle gyakorlatát azonban nem változtatták meg, miként azt az ebben az írásban bemutatott jobbágycsalád konfliktusai alapján látni fogjuk. Ezek a gyakorlatok határozták meg a források keletkezését is, amit az események rekonstrukciója során ugyancsak szem előtt kell tartanunk.

A történet kezdő éve 1831, amikor az alsóregmeci féltelkes jobbágy, Csisnyai János az Abaúj vármegyében különös intenzitással pusztító kolerában meghalt, és a családban második felesége, valamint az első házasságából származó árvák, a 16 év körüli „legény” (Mihály) és a „még haszonvehetetlen gyermek” (János) maradt.⁴ Az özvegy a haláleset után a telket a fiúk nagybátyjának (anyjuk testvérének), a szomszédos Bózsván lakó Leskó Ádámnak adta át használatra, mivel művelésére „tehetetlenek” voltak. Erről egy 1932 januárjában készült, a község főbírája, törvénybírája és hitesei által megerősített bizonyosságlevél tájékoztat, melyben Leskó „Csisnyai János

¹ A jobbágy vagyonát magszakadás esetén és végrendelet hiányában a földesúr örökölte. 1836. évi IX. tc.; 1840. évi VIII. tc.; GYÁNI–KÖVÉR 1998, 46–47.

² Azokon a településeken, ahol a telkek száma nem haladta meg a 40-et, egy személy legfeljebb 1, 40-től 80 telekig 2, 80-tól 120 telekig 3 és 120 felett 4 telket vásárolhatott. 1836. évi IV. tc.

³ Az 1844. évi IV. tc. mondta ki a nemesi javak bírhatását a nem nemesek számára.

⁴ Strausz Jacob, a birtok hasznóbérlője azonosította így a fiúkat. A földesasszony Dercsényi Jánosné Kazinczy Julianna (az író és nyelvújító testvére) volt.

után maradt vagyonába akarván magát helyezettetni”, vállalta a megyét és a földesurat illető terhek (a robot) teljesítését, valamint a kisebbik fiú „maga mellett tartását”.⁵

Az eljáróság néhány hónappal később (1832. október 23-án) özvegy Petró Jánosné kérésére⁶ becslevelet készített a telekről és minden hozzá tartozó építményről és ingóságáról, melyet „magához vévén helyben lakos Leskó Ádám úgy, mint törzsökös gazda lészen azon a telken”. (A becsárat 310 rénes forintban állapították meg.) Az értékbecslés az eladás céljából készült: egy 1833. február 14-én kelt quietantia (nyugtatvány) szerint Leskó a „ház árába” 50 forintot, a neki tartozó Timkó György és Husotzki Mihály 25-25 forintot fizetett az árváknak.⁷ Néhány héttel később, március 24-én ifjabb Petró Mihály elismerte,⁸ hogy Leskó Ádám az atyjuktól maradt házat 310 forintért megvette, neki 155 forintot az utolsó krajcárig kifizetett, ezért a továbbiakban semmiféle követelése sem lehet.⁹ (Arról ugyancsak elismervények készültek, hogy Leskó 1832 januárjában Strausz Jacob árendátornak 43 forintot, özvegy Petró Jánosnének 15 forintot, porcióba 7 forintot,¹⁰ majd 1841 decemberében Petró Jánosnak „ezen telek árából” 15 forintot fizetett.)¹¹

A telek tehát Leskó Ádám használatába került, aki 1837 márciusában panasszal fordult Rátkay Pál szolgabíróhoz: Petró János örökösei (?) a telek bírásában „mindenkor háborgatják”, holott az ő kérésükre vette át, adósságaikat kifizette, és a „vármegyének úgy a földesuraságnak robotjait örömet és hiven kívántam” végezni. Leskó nem a telek vagy a ház megvételére, hanem az úrbéri terhek teljesítésére és a fiúk tartozásainak kiegyenlítésére hivatkozott, és nem volt biztos a korábbi megállapodás érvényét illetően, ugyanis a szolgabíró „bölcshatározatát” kérte arról, hogy „örökös urbarialis gazda maradhatok é azon a telken avagy sem”. A szolgabíró határozottan foglalt állást. Leskó Ádám 1832-ben Csisnyai János telkét megvette, és Mihály, miként a nyugták tanúsítják, az őt illető részt (a 155 forintot) megkapta, ezért követelése nem lehet. A kisebbik fiút viszont vállalása szerint a telken tartani köteles, ám ha vele is megegyezik, akkor a telekben való megerősítéséért a földesúrhoz folyamodhat.¹²

Az ügy az írásos nyomok szerint 1842-ben folytatódott, amikor Csisnyai János fiai a vármegyéhez fordultak: miután árván maradtak, az atyjuk telkét, hogy az ne

⁵ Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára (B.-A.-Z. M. Lt.). IV. 391.a. Abaúj vármegye törvényszékének iratai. 1850, 791.

⁶ Csisnyai János özvegye a forrásokban rendre ezen a néven szerepel. (Petró János talán az első férje volt.)

⁷ Az irat „hitelesítői” a főbíró, a törvénybíró (Timkó György) és a hitesek voltak, a nevüket azonban más jegyezte fel, és a kezük vonása (X) is hiányzott.

⁸ Az 1830-as években keletkezett iratok egy részében az árvák (Mihály és János) Petró vezetéknevvel jelennek meg.

⁹ Az iraton „Ifjabb Petro Mihály keze x vonása” szerepel, amiből úgy tűnik, hogy az semmiképpen sem lehet a saját keze vonása.

¹⁰ Hadiadó.

¹¹ B.-A.-Z. M. Lt. IV. 391.a. 1850, 791.

¹² B.-A.-Z. M. Lt. IV. 391.a. 1850, 791.

kerüljön idegen kézre („megvevése nélkül, míglen felnövünk”) Leskó Ádám vette át. A telek utáni terheket most már viselni tudják (Mihály meg is házasodott), ám nagybátyjuk a telek átadását megtagadta, ezért a testvérek egy bizottság és név szerint Kádas Károly alszolgabíró kiküldését kérelmezték.¹³

Csisnyaiék panasza a konfliktusban valamilyen módon érintett szereplőket állásfoglalásra készítette. A Budán élő Kazinczy Julianna nevében fia, Dercsényi Károly 1842 októberében rövid nyilatkozatban erősítette meg Leskó Ádám telekben maradását.¹⁴ Lehoczky László, ugyancsak a földesszony megbízottja, az alszolgabírónak írt bizalmas, ám határozott hangú levélben nyomatékosította az uradalom álláspontját: a Csisnyai testvérek a telket „eladták”, ezt írásos feljegyzések és nyugták igazolják, ezért Leskó birtokában kell hagyni („igazságos kérésem teljesítését elvárva [...] szíves szeretettel vagyok igaz barátod”). Rátkay Pál, egykori szolgabíró 1843-ban, szintén bizalmas, „Édes Józsimnak”¹⁵ címzett levélben adott tájékoztatást, és módosította néhány évvel korábbi határozatát. Leskó Ádám hajdanán egy becslevéllel kereste fel, mellyel a telekre lépett, de nem derült ki belőle, hogy „örökösen avagy ideiglen használatba hagyatott vagy adatott neki [...] az én akkori rendeletemre nem lehet építeni, hanem Leskó irományaiból és az akkori bírák vallomásai után a telek mibenlétét ki lehet puhatolni”.¹⁶

Alsóregmec előjárói¹⁷ 1843 februárjában bizonyosságlevelet adtak ki a tíz évvel korábban történetekről. Leskó, mint az árván maradt gyermekek tutora¹⁸ és mint nagybátyjuk szállt a telekre („míglen felnőnek”), a hozzá tartozó épületek és ingóságok¹⁹ értékét felbecsülték, de a telek „eladásáról, annál inkább megvevéséről, akár legyen az írásbeli, akár szóbeli kötelezvény, soha sem hallottunk, sem nem tudunk”. A telek ezért az árvákat illeti, ha Leskó bármilyen ezzel ellentétes kötelezvényt mutatna, arra „csak maga, önkényesen iratta alá a nevünket”.²⁰

Az ügy kivizsgálása során az egykori megállapodásokat koramizáló (hitelesítő) tanúk is vallomást tettek.²¹ Leskó Ádám az átvett telket megbecsültette, de a nevük aláírásával ellátott kötelezvényről (melyben a fiúk nagybátyja a telek utáni terheket magára vállalta) mit sem tudnak, és annak ellentmondanak.²²

Kádas Károly a megismert információk alapján 1844 novemberében alapos jelentést készített a vármegyének. Leskó Ádám a telket használatra vette át, majd

¹³ B.-A.-Z. M. Lt. IV. 391.a. 1850, 791.

¹⁴ A mindössze háromsoros szöveg Rátkay Pál szolgabíró 1837-es határozatát rögzítő iraton olvasható.

¹⁵ Hericz József alsóregmeci birtokosról és táblabíróról van szó.

¹⁶ B.-A.-Z. M. Lt. IV. 391.a. 1850, 791.

¹⁷ Póts István bíró, Hornyák János törvénybíró, Leskó József, Irinkó György, Hornyák György és Leskó Mihály hitesek.

¹⁸ Gyám.

¹⁹ 2 ökör, 1 szekér, 1 eke, 1 lántz, 1 fejsze, 1 szánka, 2 borona, 1 kapa.

²⁰ B.-A.-Z. M. Lt. IV. 391.a. 1850, 791.

²¹ Rusznyák Mihály, Leskó Mihály és Hornyák György.

²² B.-A.-Z. M. Lt. IV. 391.a. 1850, 791.

„a maga kezeire kívánta játszani”, és a megvételét semmilyen hiteles írománnyal sem tudja bizonyítani. (Az 1832. október 23-án kelt becslevelet Molnár József jegyző adta ki [„msk”],²³ holott akkor még nem ő volt a falu jegyzője.) Azt azonban a Csisnyai árvák is elismerték, hogy nagybátyjuk Mihálynak (részint az „adósságába”) 120 forintot, az özvegynek és Jánosnak 15-15 forintot, ezenkívül a földesúrnak 43 forintot és porcióba 7 forintot fizetett,²⁴ bár a bírák vallomása szerint Alsóregmecen egy fél telek, a hozzá tartozó épületekkel, gazdasági eszközökkel és két ökörrel 300 forintnál is többet ér.²⁵ „Méltóztatik[a tisztelt vármegye] ebből áltál látni, minő igaza van Leskó Ádámnak a kérdésben lévő telekhez”, mégis, mivel a földesúr őt kívánja a telken meghagyni, és a panaszosok „az előttünk tett nyilatkozatok szerint nem annyira a telekhez jutni, mint annak értékét megkapni óhajtának”,²⁶ amennyiben Leskó a hátralékot kifizeti, a telek birtokában maradhatna.²⁷

Leskó Ádám, úgy tűnik, elfogadta a szolgabíró javaslatát (bár a forrásokat most már még nagyobb óvatossággal kell felhasználnunk). Csisnyai János negyed telkét ugyanis 1845 szeptemberében 110 váltóforintért „megvette” (az adósságába korábban adott 83 forintot „bele nem számolván”), és a bizonyáglevelet Kassán Kádas Károly is megerősítette.²⁸

Nem Leskó Ádám volt azonban az egyetlen, akinek az ifjabb Csisnyai fiú a telekrészét eladta. Még 1842. október 10-én ugyanis megállapodott testvérével, hogy negyed telkét (a szántókkal és a kaszálókkal) 205 forintért engedi át, a leendő úrbéri terheket is Mihálynak kell viselnie. Mivel azonban a telket egyelőre („míg mi árvák felnövünk”) Leskó Ádám használja, János öt forint előpénzt vett át, és a megkötött „örökvallásban” különös módon azt is vállalta, hogy a neki járó summa és az előleg Hornyák Mihály özvegyének „pénze leend”.²⁹

A kérdéses jobbágytelek sorsa Kádas Károly vizsgálata után sem jutott nyugvópontra, ezért a vármegye úriszék tartását rendelte el. A szembenálló felek ezt meg-

²³ Maga saját kezével.

²⁴ A jelentés arra is kitért, hogy Leskó a bíráknál további 50 forintot tett le a Csisnyai fiúk számára, melyet „Strausz Jacob árendátor meghagyásából egy bányácsi embernek adtak ki kamatra, de annak semmije sincs, mely 50 forint a rendezkedő árendáson megveendő”. Ez az eljárás arra az elterjedt gyakorlatra emlékeztet, hogy az árvavagyont elárverezték, a befolyt pénzt a jobbágyoknak kölcsönözték, és a kamatot az árvák tartására fordították. A pénz kihelyezését (mely számtalan visszaélésre adhatott lehetőséget) általában a gyámok végezték. KÁLLAY 1985, 399–401.

²⁵ Az 1 pár ökör értéke önmagában 135 forint.

²⁶ Ennek a nyilatkozatnak a források között nincs nyoma.

²⁷ B.-A.-Z. M. Lt. IV. 391.a. 1850, 791.

²⁸ A másolatban fennmaradt iraton még az szerepel, hogy Leskó „a bírák jelenlétében” Csisnyai Jánosnak három alkalommal 25, 27 és 10 forintot fizetett. B.-A.-Z. M. Lt. IV. 391.a. 1850, 791.

²⁹ Hornyák Csisnyai Mihály feleségének az apja volt. Ezen az iraton a falu pecsétje, a bíró, a törvénybíró, valamint azoknak a hiteseknek (Husotzki Mihálynak és Timkó Jánosnak) a „keze vonása” (X) szerepel, akik a Csisnyai János és Leskó Ádám közötti (1845-ös) tranzakciót is hitelesítették. B.-A.-Z. M. Lt. IV. 391.a. 1850, 791.

előzően az új földesúrnak címzett levélben foglalták össze álláspontjukat.³⁰ Csisnyai Mihály szerint (akinek időközben gyermeke született) kétséget sem szenved, hogy édesapjuk „ösi” telke őket (az örökösöket) illeti, gyámjuk, Leskó Ádám (aki mint Bózsván lakó „csordás minden nélkül jött gazdálkodni”) az ingó javakért és nem a telekért fizetett, de még így is az adósuk maradt. (Nagybátyjuk a telek használatáért vállalta az eltartásukat, de ezt sem teljesítette.)³¹ A panaszos egyúttal reményét fejezte ki, hogy az uraság „szívén hordja az árvák sorsát, [viszont] a volt Földes uraim hibásak, hogy a Törvény parancsolatja szerint nem pártoltak minket”. Leskó Ádámnak egészen más érvei voltak. Csisnyai János halála után az árvák és a mostohaanyjuk (akinek a gyámsága alatt éltek) „unszolták” az épületek és az ingóságok becsár szerinti megvételére. A fél telket a földesúr kegyelméből nyerte, és az árendátor (Strausz Jacob) jóváhagyásával vette át. („A telki állományokról azon időben a jobbágy nem rendelkezett.”) Leskó azt sem mulasztotta el megemlíteni, hogy előbb Mihály, majd János telekilletőségét fizette ki.³²

Leskó Ádám szorgalmazására a haszonbérlő is írásba foglalta a történeteket. A volt csordás szempontjait ismételte meg, ám a telekügy egy eddig ismeretlen epizódját is megemlítette. Csisnyai Mihály „békétlenkedése” 1837-ben kezdődött, amikor Hericz József féltelkes jobbágyának, Hornyák Mihálynak a lányát vette feleségül. Ekkor ugyanis a földesúr Hornyákék telkét elvette, és Ragyák János zsellérének adta át („hogy és miképpen az reám nem tartozik, de ez köztudomásra van a helységben”), aminek a következtében Csisnyai illetőség nélkül maradt.³³

Az úriszék Kassán ült össze és 1846. szeptember 11-én hozott döntést.³⁴ Leskó Ádám az árvák ingóságait, vagyis az őket illető örökséget, de nem a földesúri rendelkezéstől függő telki állomány használatát szerezte meg 310 váltóforintért, azt a földesúr engedelmével vette birtokába.³⁵ Csisnyai Mihály az ingóságok becsárából 155 forintot kapott (akinek az alaptalan keresetét a szolgabíró 1837-ben már elutasította), és János, Leskóval 1845-ben egyezsége lépven, szintén minden lehető követeléséről lemondott. (A fivérek által kötött örökvallás, mivel a „törvény által kívánt tulajdonságokat” nélkülözi, és a földesúr sem hagyta jóvá, érvénytelen.) Mindebből következően Leskó Ádám a szerzett ingóságok és a telki állomány „használatában és békességében birtokában” maradhat.³⁶

³⁰ Kazinczy Julianna 1844-ben meghalt, és az alsóregmecsi birtokrész öccse, József tulajdonába került.

³¹ Csisnyai Mihály azt állította, hogy a falu ládájában őrzött becslevelet is Leskó lopta el.

³² B.-A.-Z. M. Lt. IV. 391.a. 1850, 791.

³³ B.-A.-Z. M. Lt. IV. 391.a. 1850, 791.

³⁴ Tagjai Knézsik József, Fáy Ábrahám és Kerepessy György táblabírák, Kádas Károly szolgabíró, Jászay József esküdt, Czuka György tiszti alügyész, valamint Kazinczy József. A reprezentatív névsor jelzi, hogy a telekügy a vármegye számára is kiemelt jelentőségű volt.

³⁵ Az úriszék arra nem tért ki, hogy Leskó vajon miért fizetett a földesúrnak (az árendátornak) 43 forintot.

³⁶ B.-A.-Z. M. Lt. IV. 391.a. 1850, 791.

Következtetések

A rövid összegzésben először arra utalok, hogy a bemutatott telekügy során keletkezett források és azok „bizonyító ereje” nem csupán a történetírói értelmezés lehetőségeit, hanem a jobbágyföld birtoklását vizsgáló korabeli hatóságok döntéseit és végeredményben az árván maradt Csisnyai fiúk sorsát is meghatározta.³⁷ Bizonyos, hogy Leskó Ádám azért készítette a megyei és a földesúri terheket vállaló, a telek értékét felbecslő, valamint a ház és az ingóságok megvételét igazoló írásokat, mert a telket kívánta megszerezni, de vajon az 1830-as években az abaúji Alsóregmecen mi hitelesíthette ezeket a dokumentumokat: az aláírók „keze vonása (X)”³⁸, az eljárók neve (X nélkül) és a falu pecsétje, az „előttünk” (coram me) vagy az „általam adatott ki... m.s.k.” formulák, esetleg a tanúk szóbeli visszaemlékezése? Mind-egyik előfordult a megmaradt iratokon, melyekkel szemben utóbb kételyek fogalmazódtak meg: a koramizálók nem emlékeztek arra, hogy bármilyen adásvételt vagy kötelezvényt aláírtak volna, az egyik a jegyző szerepelt tévesen, az pedig fel sem merült, hogy a Csisnyai fiúkat ki és miért keresztelte át több ízben Petróznak. Mindez arra utal, hogy az alig százfős Alsóregmecen (a Kazinczyak rezidenciáján) a többségében írástudatlan parasztok között a szóbeli megállapodások szokása maradt meg³⁹ (a bérletként használt földesúri birtok adminisztrációja ugyancsak fejletlen volt), és ebben a műveltségi, kulturális közegben a néhány írástudó olykor visszaélhetett e tudás kiváltságával. A Kassán tanácskozó úriszék számára viszont maga az írás volt bizonyító erejű (a Csisnyai fiúk „írott oklevelek ellen tett gyanúsításai, melyeket össz tetteikkel kellőleg megczáfoltak, figyelmet sem érdemelnek”), köztük a földesúr (a lokális hatalom) néhány soros nyilatkozata, mellyel Leskó Ádám telekben maradását erősítette meg.

Bizonytalan volt, és a források sem tisztázták világosan az árvák és a nagybátyjuk jogviszonyát. A fiúk és a falu eljárói gyámként hivatkoztak Leskó Ádámra, ő viszont, aligha jogszerűen, a mostohaanyára hárította ezt a szerepet. A végrendeletben megnevezett gyám, illetve a törvényes, valamelyik rokon által gyakorolt gyámság hiányában a földesúrnak kellett a gyámatyát kijelölnie,⁴⁰ ám erre egyetlen

³⁷ Vö. ZEMON DAVIS 1987.

³⁸ Több iraton az X-ek feltűnően szabályosak és egyformák, mintha egyetlen kéz rajzolta volna őket.

³⁹ Az analfabetizmus fokozatairól TÓTH 1996, 70–73.

⁴⁰ A községek igazgatásáról szóló 1836. évi IX. tc. arról is rendelkezett, hogy a bíró két esküdttel és a jegyzővel együtt köteles az elhunyt szülők vagyónának „bátorságáról” (biztonságáról) gondoskodni, és azt összeírni. Mivel a „gondviselés a jobbágyi kapcsolattal viszonyos legfőbb úri köteleességek közé tartozik”, a földesúr, amennyiben az árvák vagyónát kár éri és a mulasztást elkövető helyi eljárók, gazdatisztek vagy a gyám anyagi kárpótlásra nem képes, azt a földesúrnak kell megtennie. (Az utóbbi, a földesurak számára kedvező módosítást: tudniillik csak akkor kötelesek a kárpótlásra, ha az említett károkozónál „elegendő fundus nem találtatik”, ifjabb Vitéz János másodalispán, Abaúj vármegye konzervatív követének javaslatára fogadták el.) A törvény tehát a nemes és nemtelen árvát egyaránt megillető vagyónbiztonság elvét, valamint a földes-

forrás sem utal. Valószínű, hogy Alsóregmecen (is) sokféle helyi szokás élt a jobbágyok árváinak ellátására, melyet a familia összetétele és vagyoni helyzete, a földesúr és az atyafiak érdekei, az előljárók hozzáállása és általában a személyes kapcsolatokból szerveződő lokális társadalmi hálózatok alakítottak. Mindez ebben az esetben úgy alakult, hogy a rövid idő alatt félárvává és mostohagyermekké váló, majd teljes árvaságra jutó és „tehetségüket” (facultas) vesztő Csisnyai fiúk örökségére komoly veszélyek leselkedtek.

Az apjuk halála után ugyanis⁴¹ nem tudták a földesurat és a megyét illető szolgáltatásokat teljesíteni (a viszonylag nagy terjedelmű, 16 magyar holdat kitevő fél jobbágytelek e tekintetben hátrányos volt), valamint az örökölt adósságot törleszteni, és a mostohaanya, aki a fiúktól később aligha számíthatott támogatásra, szintén nem tudta vagy akarta a növekvő terheket vállalni.⁴² A birtok ügyeit intéző árendátornak viszont (aki a földesasszonyt principálisaként említette) elemi érdeke volt a bevételek (a munkajáradék) fenntartása, a tőkeerővel rendelkező és jövedelmét pénzkölcsönzésekkel szerző bózsvai csordás számára pedig a telek birtoklása (az úrbéres gazda státusza) társadalmi emelkedést biztosított.

Miközben Alsóregmecen a konfliktus kibontakozott, a pozsonyi (1832–1836-os) országgyűlésen az úrbériségről, illetve a nemesi földtulajdonról és a jobbágyföldök birtoklásáról vitatkoztak. Az említett abaúji követ, ifjabb Vitéz János szerint nem lehet a nemesi rendnek olyan képviselője, aki kétségbe vonhatná, hogy e szabad alkotmányú országban a föld tulajdona „az Úré legyen”. Ezt a tapasztalás (a jobbágy robottal és kilenceddel tartozik), a história és mindenekelőtt a *Hármaskönyv* örökérvényű szavai teszik megmásíthatatlan valósággá („rusticus enim praeter mercedem laboris nihil perpetuitatis habet, sed omnis terrae proprietatis spectat ad Dominum”).⁴³ Ami az alsóregmeci gyakorlatot (a telektulajdont és az elidegeníthetőséget) illeti, a normák bizonytalanságára, a szokások sokféleségére, valamint az adásvételek szabályozatlanságára következtethetünk. Leskó Ádám előbb a házat és az ingóságokat vette meg, majd a „telek árába” fizetett a fiatalabb fiúnak több alkalommal,⁴⁴ de a földesúri hatalmat reprezentáló források szerint a tulajdonos (Kazinczy Julianna) „kegyelméből” lépett a telekre. Csisnyai Mihály a telket szintén ősi

úr anyagi felelősségét (és felügyeleti jogát) is tartalmazta. *1832-ik esztendőben, karácsony havának 16-ik napjára rendeltetett Magyarország gyűlésének jegyzőkönyve*. IV. Pozsony, 1832–1836, 235.

⁴¹ A haszonbérli idősebb Csisnyai Jánost „köztudomásra gyámoltalan embernek” nevezte, ami a segítő vagy pártfogó nélküliséget, esetleg az értelmi gyengeséget jelentheti.

⁴² Leskó Ádám öt 15 forinttal elégítette ki.

⁴³ „A parasztnak földesura földében, azok örökségére nézve a munka bérén és jutalmán kívül, semmi joga sincs, hanem az egész föld tulajdona a földesurat illeti.” A Felsőmérán birtokos Vitéz János tehát a rendi ideológia háromszáz éves tételét hangsúlyozta, melyet feltehetően az abaúji nemesség nagy része is osztott. *1832-ik esztendőben, karácsony havának 16-ik napjára rendeltetett Magyarország gyűlésének jegyzőkönyve*. III. Pozsony, 1832–1836, 251; OROSZ 2010, 17–18.

⁴⁴ Az nem derült ki világosan, hogy az özvegynek és az árendátornak milyen jogcímen fizetett, utóbbinak talán azért, hogy az érdekeit a földesasszonynál képviselje.

jussnak és a saját tulajdonuknak tekintette, amelyet az eltartásukért adtak át használatra, és amelyet az örökösök feloszthatnak és egymásnak eladhatnak. (A helység másik földesura viszont, amennyiben hitelt adunk Strausz Jakab szavainak, az 1830-as években kibecsülte jobbágját a telekből, csupán azért, mert a lánya Csisnyai Mihályhoz ment feleségül.)⁴⁵ Bárhogyan is alakult a telektulajdon lokális tapasztalata, az úriszék 1846-ban a Csisnyai-féle telket Leskó Ádám birtokában hagyta, amivel szemben az idősebb fiú a megyei törvényszéken keresett jogorvoslatot. Ennek eredményéről azonban a peres iratok nem tartalmaznak további információkat.

Források

B.-A.-Z. M. Lt. IV. 391.a.

Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára, IV. 391.a. Abaúj vármegye törvényszékének iratai.

Felhasznált irodalom

GYÁNI–KÖVÉR 1998

GYÁNI Gábor–KÖVÉR György: *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a II. világháborúig*. Budapest, Osiris, 1998.

KÁLLAY 1985

KÁLLAY István: *Úriszéki bíráskodás a XVIII–XIX. században*. Budapest, Akadémiai, 1985.

OROSZ 2010

OROSZ István: A „perpetua rusticitas”-tól az örökös megváltásig. In: OROSZ István: *A jobbágyvilág megszűnése Magyarországon*. Debrecen, Debreceni Egyetem, BTK, 2010, 9–28.

TÓTH 1996

TÓTH István György: *Mivelhogy magad írást nem tudsz... Az írás térhódítása a művelődésben a kora újkori Magyarországon*. Budapest, MTA Történettudományi Intézete, 1996.

ZEMON DAVIS 1987

Natalie ZEMON DAVIS: *Fiction in the Archives. Pardon Tales and their Tellers in Sixteenth-Century France*. Stanford, Stanford University Press, 1987.

⁴⁵ Ifjabb Vitéz János az országgyűlésen 1833 júliusában saját tapasztalataként említette, hogy némely megyékben a „szolgabíró gondatlan vigyázatlansága, sőt olykor általnézése miatt a jobbágytelkek zsellérékké formáltatván, annak állományai majorság földekbe változtattak”. *1832-ik esztendőben, karácsony havának 16-ik napjára rendeltett Magyarországi gyűlésének jegyzőkönyve*. II. Pozsony, 1832–1836, 302–303.